

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

д.е.н., професора, завідувача кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки Державного податкового університету
СЛЮСАРЕВОЇ ЛЮДМИЛИ ВАЛЕРІЇВНИ
на дисертаційну роботу Новікова Дмитра Вікторовича
на тему: «Управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу в умовах продовольчої кризи»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
051 «Економіка»

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження

Руйнації внаслідок воєнних дій в Україні, скорочення земель сільськогосподарського призначення, санкційні обмеження з боку країн Європейського Союзу на поставку зернових, блокування агроекспорту, переривання ланцюгів поставок, порушення логістики, монополізація та фіскальні перепони, нестача обігових коштів, енергетичних, матеріальних, трудових та інших ресурсів у агропідприємств, їх перепрофілювання на потреби армії, волонтерську діяльність – такі реалії суттєво вплинули на локальний, регіональний, національний та міжнародний рівень конкурентоспроможності агропромислових підприємств.

У цьому контексті управління конкурентоспроможністю агропромислових підприємств передбачає цілеспрямований вплив менеджменту на формування конкурентних переваг агровиробників на зовнішньому та внутрішньому ринках сільськогосподарської продукції з метою досягнення оптимального рівня продовольчої безпеки, забезпечення збалансованості економічної, екологічної та соціальної складових сталого розвитку й досягнення оптимального рівня прибутковості.

Відтак, проблема забезпечення конкурентоспроможності підприємств агропромислового комплексу України в умовах продовольчої кризи, вирішенню якої присвячена дисертаційна робота Новікова Д. В. набуває особливої актуальності.

2. Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами і темами

Дисертація виконана відповідно до тематики науково-дослідних робіт Київського національного університету технологій та дизайну за темами: 1) «Інтелектуалізація соціально-економічного розвитку в постпандемічному суспільстві» (державний реєстраційний номер 0120U114581), у межах якої здобувачем розроблено напрями підвищення конкурентоспроможності підприємств агропромислового комплексу України з урахуванням її позиціонування у глобальній продовольчій програмі; 2) «Цифрова економіка як передумова структурних, інтеграційних трансформацій вітчизняних бізнес-

процесів в умовах глобалізації» (державний реєстраційний номер 0119U103116) – здобувачем запропоновано інструменти впровадження інноваційних технологій комбінованого виробництва в агропромисловому секторі, заснованих на принципах біоекономіки.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Ознайомлення зі змістом дисертації дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертаційній роботі, у сукупності вирішують важливу наукову проблему – розроблення теоретико-методичних та прикладних положень щодо управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу в умовах продовольчої кризи. Теоретико-методичні положення, практичні висновки і рекомендації, сформульовані Новіковим Д. В., є достовірними.

Дисертаційна робота має логічну побудову, її автор системно підійшов до постановки проблеми, формулювання завдань, обрав вірні методи та прийоми дослідження.

Обґрунтованість наукових результатів, висновків та рекомендацій забезпечується використанням загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, фундаментальних положень сучасної економічної теорії, сукупності наукових підходів, що зумовлені метою та завданнями дисертації. Комплексний підхід, заснований на поєднанні макро-, мезо- та мікроекономічного аналізу, використано як наскрізний при дослідженні управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу в умовах продовольчої кризи.

При проведенні дисертаційного дослідження використано методи: історико-логічний (для дослідження генезису та здійснення ретроспективного огляду теоретичних основ і концептуальних засад управління конкурентоспроможністю); узагальнень, наукової абстракції та декомпозиції (для розкриття понятійно-категоріального апарату управління конкурентоспроможністю); аналізу і синтезу (з метою поєднання положень макро- та мікроаналізу, виявлення причинно-наслідкових зв'язків функціонування агропромислового сектору України); емпіричні методи наукового пізнання (для оцінки ефективності управління конкурентоспроможністю агропромислових підприємств) формалізації (для ідентифікації конкурентних переваг та перешкод розвитку, визначення впливу результатів діяльності агропромислових підприємств та агропромислової політики держави на процеси розгортання продовольчої кризи); методи порівняльного, факторного, проблемно-ситуаційного, статистичного, економічного аналізу (для дослідження економічних, соціальних, інноваційних процесів, що відбуваються на ринку агропромислової продукції); соціально-психологічні (для формування програми корпоративної соціальної відповідальності як конкурентної переваги агробізнесу); графічні (для наочного зображення процесу та результатів дослідження).

Основні положення та висновки дисертації доповідалися й одержали схвалення на шести Міжнародних та трьох Всеукраїнських науково-практичних конференціях.

4. Наукова новизна одержаних результатів

Основними здобутками, що становлять наукову новизну дисертаційного дослідження є наступні.

У дисертаційній роботі вперше розроблено уніфікований механізм управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу України, що передбачає формування конкурентних переваг, адаптованих до міжнародного контексту та воєнно-політичних й регіональних умов функціонування національної господарської системи. У механізмі враховано запропоновані напрями диверсифікації сільськогосподарського виробництва з переорієнтацією на внутрішній ринок збуту продукції кінцевого призначення, залучення малих агрофірм до кооперації сільськогосподарського виробництва, впровадження інноваційних технологій комбінованого виробництва на принципах безвідходності, ресурсощадності та циркулярної економіки, формуванні програм корпоративної соціальної відповідальності бізнесу з узгодженням бізнес-стратегій корпорацій із наративами відновлення економіки країни на засадах сталого розвитку.

Автором удосконалено:

– теоретико-методичні положення модернізації системи управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу України, які на відміну від сформованих, враховують процеси розгортання продовольчої кризи, що дало змогу розробити пропозиції щодо забезпечення конкурентоспроможності агропідприємств в реаліях скорочення земель сільськогосподарського призначення, переривання ланцюгів поставок, порушення логістики, блокування експорту сільськогосподарської продукції ззовні;

– категоріальний апарат управління конкурентоспроможністю підприємств на основі декомпозиції її складових на міжнародному, регіональному, макро-, мікроекономічному рівнях, що дозволило дати трактувати управління конкурентоспроможністю агропромислового підприємства як цілеспрямований вплив менеджменту підприємства на формування конкурентних переваг агровиробників на зовнішньому та внутрішньому ринках сільськогосподарської продукції з метою досягнення оптимального рівня продовольчої безпеки, забезпечення збалансованості економічної, екологічної та соціальної складових сталого розвитку й досягнення оптимального рівня прибутковості.

– напрями експортної діяльності підприємств агропромислового комплексу шляхом виходу на нові ринки сільськогосподарської продукції з розширенням товарних позицій експорту на основі впровадження інноваційних технологій безвідходного виробництва й глибокої переробки сировини, що дозволяє на мікроекономічному рівні – забезпечити життєздатність агрофірм та

їх рентабельність, на макроекономічному – забезпечити валютні надходження до державного бюджету та мінімізувати міжнародні ризики для України санкційного й обмежувального характеру на ринку зернових;

– методичні підходи до впровадження програм корпоративної соціальної відповідальності шляхом цілепокладання: в економічній сфері – забезпечення конкурентоспроможності підприємств за рахунок таких конкурентних переваг як: ефективне управління ризиками, економія коштів, доступ до капіталу, відносини з клієнтами, управління людськими ресурсами та розвиток інноваційного потенціалу; в екологічній сфері – формування високих екологічних стандартів та активації екологічних чинників діяльності з раціональним використанням природно-ресурсного потенціалу на засадах циркулярної економіки; у соціальній сфері – реалізація корпоративного волонтерства, програм соціальної допомоги персоналу та незахищеним верствам населення;

– оцінювання рівня конкурентоспроможності з урахуванням продовольчої кризи в частині зв'язку продовольчої безпеки з балансом виробництва сільськогосподарської продукції, наявністю земель сільськогосподарського призначення, розвитком циркулярної економіки, наявністю трудових ресурсів, потребами споживачів та руйнаціями агропромислової інфраструктури внаслідок воєнних дій.

У дослідженні дістало подальшого розвитку:

– обґрунтування корпоративної соціально відповідальної складової в управлінні конкурентоспроможністю підприємства, що дозволяє забезпечити розширення доступу до капіталу та ринків, збільшення продажів і прибутків, економія операційних витрат, підвищення продуктивності та якості, формування людських ресурсів, покращення іміджу та репутації бренду, зростання лояльності клієнтів, оптимізація процесів прийняття рішень і управління ризиками;

– методика аналізу, моніторингу та оцінки рівня конкурентоспроможності агропромислового комплексу регіонів України з урахуванням рівня руйнації, спричиненої воєнними діями, застосування якої є аналітичною основою до розробки й прийняття управлінських рішень та формування стратегій конкурентоспроможності агропромислових підприємств на макро-, мезо- та мікрорівні;

– прикладні аспекти синергії держави, бізнесу та населення у забезпеченні продовольчої безпеки та подоланні продовольчої кризи, що передбачають: 1) для держави – створення нормативно-правових, інвестиційних, екологічних, соціальних, економічних та інноваційних передумов та державних програм розвитку пріоритетних сфер агропромислового виробництва; 2) для бізнесу – залучення безробітних до збирання урожаю та інших сільськогосподарських робіт, надання соціальних послуг, формування ініціатив «знизу – догори»; 3) для населення – залученість у процеси державного управління, державно-приватного партнерства, розвитку територіальних громад;

– формування адаптивних коригуючих заходів агропромислових підприємств, що враховують сучасні реалії та прогнозовані сценарії ескалації продовольчої кризи, а саме: скорочення географії ринків збуту зернових, ускладнення логістики та розриву ланцюгів поставок продукції, падіння платоспроможного попиту та стискання ринку, фізичне скорочення площі орних земель, втрату виробничих потужностей та зменшення кількості кваліфікованих працівників, зростання цін на сировину та матеріали, інфляційні процеси, зміни стратегій основних конкурентів та динамічні зміни зовнішнього економічного середовища.

5. Практичне значення результатів дослідження

На практичному рівні в дисертації удосконалено конкурентну стратегію агропромислового підприємства шляхом розроблення коригуючих заходів, що враховують сучасні реалії та прогнозовані сценарії ескалації продовольчої кризи, а саме: скорочення географії ринків збуту зернових, ускладнення логістики та розриву ланцюгів поставок продукції, падіння платоспроможного попиту та стискання ринку, фізичне скорочення площі орних земель, втрату виробничих потужностей та зменшення кількості кваліфікованих працівників, зростання цін на сировину та матеріали, інфляційні процеси, зміни стратегій основних конкурентів та динамічні зміни зовнішнього економічного середовища. Запропоновано заходи щодо впровадження інноваційних технологій комбінованого виробництва, що ґрунтується на принципах безвідходності, ресурсощадності та циркулярної економіки. Розроблено програму соціальної відповідальності бізнесу як конкурентної переваги щодо оптимізації доходів і витрат, лояльності споживачів, підвищення мотивації персоналу, доступу до соціально-відповідальних інвестицій, брендування розвитку аграрного бізнесу, відновлення територій та проведення комплексних дій щодо рекультивації порушених земель. На прикладі конкретного агропромислового підприємства (ТОВ «УІФК-АГРО») розраховано рівень продовольчого забезпечення продукцією рослинництва та розроблено програму корпоративної соціальної відповідальності як конкурентної переваги підприємства.

6. Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях

За результатами дослідження опубліковано 19 наукових праць, з них: одна стаття – у виданні, що входить до наукометричної бази WoS, розділ у колективній монографії, 4 статті – у фахових виданнях з економіки, 13 публікацій – у матеріалах міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Автором дотримані вимоги п. 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, щодо кількості публікацій, відповідності опублікованих результатів тим, що містяться у дисертації, апробації її основних положень.

7. Відсутність порушення академічної доброчесності

За результатами аналізу представлених матеріалів не встановлено фактів порушень академічної доброчесності. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації є достатнім.

8. Дискусійні положення та зауваження

Оцінюючи представлену дисертаційну роботу в цілому позитивно, слід відмітити дискусійні положення та висловити наступні зауваження.

1. У розділі 1 автор узагальнив теоретичні підходи до забезпечення конкурентоспроможності підприємств. Доцільно було б більше уваги приділити теоретичним аспектам забезпечення конкурентоспроможності продукції з урахуванням специфіки агропромислового сектору.

2. Автором здійснено оцінку рівня конкурентоспроможності агропідприємств з урахуванням продовольчої кризи в частині зв'язку продовольчої безпеки з балансом виробництва сільськогосподарської продукції, наявністю земель сільськогосподарського призначення, розвитком циркулярної економіки, наявністю трудових ресурсів, потребами споживачів та руйнаціями агропромислової інфраструктури внаслідок воєнних дій. За результатами оцінки ранжировано регіони України за рівнем конкурентоспроможності агропромислового сектору. Однак в дисертації не обґрунтовані управлінські рішення щодо підтримки депресивних агропромислових регіонів та їх відновлення.

3. Доцільно було б в теоретичному і аналітичному викладенні матеріалу більшої уваги приділити використанню інформаційно-комунікаційних технологій в управлінні конкурентоспроможністю агропромислових підприємств.

4. У третьому розділі (п. 3.3) недостатньо розкриті перспективні інструменти державної фінансової підтримки та приватного інвестування агропромислового сектору України в повоєнному відновленні.

Наведені зауваження та дискусійні положення не знижують загальної теоретичної та практичної значущості, обґрунтованості й достовірності основних положень дисертації.

9. Загальна оцінка роботи та її відповідність встановленим вимогам

Дисертаційна робота Новікова Дмитра Вікторовича на тему: «Управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу в умовах продовольчої кризи» є завершеним, цілісним науковим дослідженням, виконана на актуальну тему, містить положення наукової новизни та має теоретичне й практичне значення.

Дисертація оформлена відповідно до вимог наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 р. № 40.

Дисертація «Управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу в умовах продовольчої кризи» відповідає спеціальності 051 «Економіка», а за формою і змістом – вимогам, викладеним у Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Новіков Дмитро Вікторович – автор дисертації «Управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу в умовах продовольчої кризи», заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор
завідувач кафедри економіки, підприємництва
та економічної безпеки Державного
податкового університету, м. Ірпінь

Л.В. Слюсарева